TEB Mali Yatırımlar A.Ş Danışmanı Özyıldız, küresel krizin enerji sektörüne etkisini Cumhuriyet Enerji'ye değerlendirdi

Kredi maliyetleri yükselecek

'Biz daha enerji sektöründe kriz yaşamadık henüz. Geliyor. Biz bunu 2000-2001'de görmüştük. Rakamlar biliniyor. Tahminler 2008'le 2011 arasındaydı. Şimdi de 2010-2011 civarı deniyor. Bunu gördüğü zaman devlet şunu yapmak zorundaydı: Ya ben yapacağım. Yılda 5 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilen bir yatırıma kaynak ayırıp yapacağım. Oturup hesabını yapacak ve başlayacak.'

Banu SALMAN

EMO Basın - Dünya'da yaşanan küresel kriz büyüme beklentilerini aşağı çekerken, yatırımların finansman olanaklarını da daraltıyor. Enerji alanında ciddi yatırım açmazıyla karşı karşıya kalan Türkiye'nin küresel kriz sürecinde yatırım beklentisi başta olmak üzere, enerji talebi artışı, özelleştirmeler, büyük projelerin finansman olanakları açısından nasıl etkileneceğini ve neler yapılabileceğini Türkiye Ekonomi Bankası Mali Yatırımlar A.Ş Danışmanı, eski Hazine Müsteşar Yardımcısı **Hakan Özyıldız**, **Cumhuriyet Enerji**'ye değerlendirdi. Özyıldız, kredi maliyetlerinin yükseleceğini, Türkiye'nin küresel kriz nedeniyle büyümedeki yavaşlama sonucunda enerji arz açığıyla 2009'da karşı karşıya kalmasa bile sorunun 2010-2011'de ortada olacağına dikkat çekti. Bu nedenle enerji alanının bugün ciddi bir şekilde masaya yatırılarak kararlar alınması gerektiğini vurguladı.

Cumhuriyet Enerji: Küresel krizin kaynağı nedir? 2001 krizinde Türkiye'de borçlu kesim bankalardı. Bu kez şirketler. Özel sektörün enerji kaynaklı borçları ne kadar?

Özyıldız: Krizin kaynağı tüm krizlerde olduğu gibi güven ortamındaki borçlanma ile yapılan spekülasyon. Bu sefer de evet şirketler borçlu. Temmuz 2008 itibarıyla yurtdışından alınan kredilerin toplamı 140 milyar dolar. Bunun 45.8 milyar doları finans sektörüne, 94.6 milyar doları da reel sektöre ait. Reel sektörün içinde elektrik, gaz, buhar, sıcak su üretimi ve dağıtımının payı 6.6 milyar dolar. Yani reel sektörün borcunun yaklaşık yüzde 7'si.

Cumhuriyet Enerji: Bankaların enerji sektörüne yaklaşımı nasıl?

Özyıldız: Bakış açıları sıcak. Ama bankaların bir projeye verebilecekleri kredinin büyüklüğü öz kaynaklarıyla sınırlandırılmış durumda. Bankalarımız da öz kaynak açısından çok büyük yapıya sahip değil. En büyük bankamızın öz kaynak toplamı 4-5 milyar YTL'dir. Bunun yüzde 10-20'si dediğiniz zaman 200-300 veya 400 milyon YTL'den bahsediyoruz. Böyle bir krediyi vermek istediği zaman da bankalar ister istemez çok ağır şartlar koyuyor. İkinci tarafı, bankanın eğer pasifinde 3 aylık ortalaması olan bir mevduat varsa; 3 yılı ödemesiz, 10 yıl vadeli bir kredi vermesi imkanı yok.

Mevduat sahibi 3 ayda bir faizinin yenilenmesini istediği zaman, siz dönüp enerji yatırımı yapan şirkete, 3 ayda bir senin faizlerini yenileyeceğim derseniz ne olur? Belki şirket onu kabul edecek, ama daha büyük sorun var. 3 ay sonra mevduat sahibi o bankadan parasını çekip komşu bankaya götürürse ne olacak?

Cumhuriyet Enerji: Küresel kriz ortamında özel sektörden bu kredileri geri çağırma riski mevcut mu?

Özyıldız: Tabii ki. Ama anlaşmada ne olduğunu bilmek lazım. Önümüzdeki dönemde özel sektör krediyi, hem dışarıdan bulamayacak, hem de içeriden bulamayacak. Herkesin mevduat garantisi verdiği, bankaların hükümetler tarafından yönetildiği bir ortamda kredi vermek, hele ucuz kredi vermek imkansız hale gelecek. Bir iki sene içerisinde ortam sakinleştikten sonra yavaş yavaş krediler bulunmaya başlanır, ama o da pahalılaşacak artık.

'Hazine garantisine karşıyım'

Cumhuriyet Enerji: Kriz süreci enerji yatırımlarında Hazine garantisini zorlar mı?

Özyıldız: Kriz yokken şimdi bile zorluyor. Hazine garantisine kesin kes karşıyım. Ben kamudayken, 2001 krizinde bana gece yarısı tahkime gideceğiz diye gelen yabancı şirketler biliyorum. Vermeden olmuyorsa bunun şeffaf bir şekilde kamuoyuna anlatılması gerekir. Biz bunun altyapısını sağladık. Hazine bunun risk hesaplarını yapabilecek durumda. Onları açıklasınlar. Verilmek zorunda kalınabilir. Niye? Olmayan enerji en pahalı enerjidir.

Cumhuriyet Enerji: Hazine garantisiyle yapılacaksa kamunun kendi eliyle yatırım yapması önündeki engel nedir?

Özyıldız: Hiçbir şey. O kadar garanti verdikten sonra kamu yapsın.

Cumhuriyet Enerji: Küresel kriz nedeniyle enerji politikalarında değişiklik bekliyor musunuz?

Özyıldız: Kamunun zorunlu olmadıkça piyasaya günlük müdahale etmesi gerekmediğine inanıyorum. Kamunun müdahale ettiği her yerde bir çıkar, bir menfaat vardır. 2001 yılındaki kanunla Türkiye aslında bir niyet etti: Dağıtımdan başlayarak liberalleştireceğiz. 2002'den sonra hangi şartlar, neler gündeme geldi bilmiyorum. Bu dağıtım başta olmak üzere özelleştirme ve liberalleştirme hareketi sekteye uğradı. Arz güvenliği konusu unutulmuş olabilir. Ama bunlar düzeltilmeyecek işler değildi.

Bizde bir grup özelleştirmeye tam ideolojik yaklaştı. Onlar kendi içinde ikiye ayrıldı. Dediler ki, tamamen devlet elini çeksin veya tamamen devlet yapsın. Bu yanlış. Dünyada hiçbir zaman ak ve kara yok. Hele böyle doğal tekellerin söz konusu olduğu sektörlerde devlet mutlaka ve mutlaka bir şekilde işin içinde olacak. İkinci grup, özelleştirme fikrine yakın durmakla beraber, **"özelleştirmeyi para kazanmanın yöntemi mi olsun, yoksa piyasanın daha iyi, etkin ve verimli işlemesinin bir aracı mı olsun"** tartışmasında ikiye bölündü. Biz 1997-1998 sürecinde özelleştirdiğimiz bankaları 2001 krizinde milyarlarca dolar ödeyerek geri aldık. Bu da değil özelleştirme. Şirket mutlaka ve mutlaka etkin, verimli, kamuya yük olmadan çalışır hale gelmiş mi ona bakmanız gerekir. Kamuya yükü ille bütçeye yük

getirmek olarak algılamayın. Bugün sahibi özel kişiler olup da kamuya yük olan bir sürü şirket var. Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu, şirket açmayı bilip kapamayı bilmemesidir. İlle Hazine'deki KİT olmasına gerek yok ki.

Enerjide kriz geliyor

Biz daha enerji sektöründe kriz yaşamadık henüz. Geliyor. Biz bunu 2000-2001'de görmüştük. Rakamlar biliniyor. Tahminler 2008'le 2011 arasındaydı. Şimdi de 2010-2011 civarı deniyor. Bunu gördüğü zaman devlet şunu yapmak zorundaydı: Ya ben yapacağım. Yılda 5 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilen bir yatırıma kaynak ayırıp yapacağım. Oturup hesabını yapacak ve başlayacak. Devlet dedi ki; eğitimim duruyor, sağlığım duruyor, adalet, savunma duruyor. Enerji cazibeli bir sektördür. Bunu da özel sektör yapsın.

Cumhuriyet Enerji: Beklenen süreçte yatırımlar gerçeklemedi. Sizce niye olmadı?

Özyıldız: Olmayan iki şeye bağlı. Birincisi sistem işlemiyordu. Yanlış kurgulanmıştı. İkincisi işlemesine rağmen siyasi irade sistemin önünü açmadı. Kritik tartışma bu. Bana göre iki tarafta da sorun var. Hem sistemde bazı sorunlar var, az da olsa. Ama siyasi irade de dağıtım özelleştirmesinin kendisine yük getireceğini düşünüyor. Kayıp, kaçaklar yüzde 25'lere gelmişti. Kim kayıp, kaçak? Faturanızı ödüyor musunuz siz? Ödemeyenlere yükünü görmek istemedi. Ben şunu da söylüyorum. Ben enerji teşviği vereceğim der. Şu şu üretimi yapan, şu sektör veya şu şehir, neyse onun politikasını belirler, bundan elektrik fiyatını yüzde 20-30 eksik alacağım der. Dağıtım özelleştirmesi geldiği gün alan şirket ne yapacaktı? Niye TEDAŞ yapamıyor da, özel yapacaktı? Basit bir yöntem. Sayaçlardan başlayıp, kontrolünü, teknolojisini kuracaktı.

Cumhuriyet Enerji: Özel sektörde de siyasal ilişkiler başka türlü yine işliyor. Bunun örnekleri var.

Özyıldız: Bahsettiğiniz ilişki varsa, bu ilişki bana hizmeti pahalılaştırıyorsa o zaman büyük bir sorunla karşı karşıyayız demektir. Bunu düşünmesi gereken bir yer var. Oraya bağımsızlık vermiş… O kuruma gidelim, bunlar bana şu şu nedenlerle kazık atıyorlar diyelim. Tüketici olarak bu işlemedikten sonra hangi sistem olursa olsun işlemez.

Darbe 2009'da olmazsa 2010-2011'de

Cumhuriyet Enerji: Büyümede bir daralma bekleniyor. Daralma ile birlikte enerji talebinde bir azalma bekliyor musunuz? 2001 krizindeki gibi eksilere düşebilir mi? Böyle olursa acil yatırım çıkmazı ertelenmiş mi olur?

Özyıldız: O teknik bir hesap. Kimi uzmanlar aradaki korelasyonun bire bir olduğunu, bir büyümeye karşılık bir de elektrik tüketiminin arttığını söylüyorlar. Kimileri bunun 1.5'e yakın olduğunu söylüyor. Kimi de 0.8 civarında olduğunu söylüyor. Ama şu kadarını söyleyeyim; doğal olarak küçülmeye giren bir sanayide elektrik tüketimi, üretimi hepsi iner. Nereye kadar çeker?

'Biz 1997-1998 sürecinde özelleştirdiğimiz bankaları 2001 krizinde milyarlarca dolar ödeyerek geri aldık. Bu da değil özelleştirme. Şirket mutlaka ve mutlaka etkin, verimli, kamuya yük olmadan çalışır hale gelmiş mi ona bakmanız gerekir. Kamuya yükü ille bütçeye yük getirmek olarak algılamayın. Bugün sahibi özel kişiler olup da kamuya yük olan bir sürü şirket var. Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu, şirket açmayı bilip kapamayı bilmemesidir.'

Yatırımların yeterliliği ne kadar sürer? Herhalükarda biz 2009'da darbe yemeyeceksek, 2010 veya 2011'de yiyeceğiz. Tartışmaya gerek yok. Onun için biz bunu fırsat bilip, şimdi ciddi anlamda oturup, bu sektörü tekrar gündeme getirmemiz gerekiyor. Büyümede çeşitli şeyler var. Bir kısım beklentilere göre 5'ten 3'e düşülecek. Bir kısım beklentilere göre daha da aşağıya gider deniyor. Ben 2009 için dünyadaki bu kriz sonunda eksi rakamı bile görme ihtimalimiz olabileceğini düşünüyorum.

Kriz bitince ne olacak?

Cumhuriyet Enerji: Türkiye'nin büyümesi için bir beklentiniz var mı?

Özyıldız: Türkiye için kesinlikle 2 ve 2'nin altında bir rakama doğru gidiyor. Her geçen gün benim beklentim azalıyor. Bizim büyümemizin yavaşlaması demek, tüketime olumlu olur. Ama hiçbir kriz ilanihaye sürdürülemez. Bir süre sonra geriye döneceğiz. Sıkıntı şu; geriye döndüğümüzde dünyada bir finansman bulabilecek miyiz? İkincisi, enerji yatırım ihtiyacı olan sadece biz değiliz. Çin, Brezilya gibi yükselen ekonomilere baktığımızda 2030'lu yıllara kadar ki enerji yatırım ihtiyaçları yaklaşık 9 trilyon dolar civarında. Bu kadar devasa yatırımlar için çimento, çelik lazım. Bunların ne kadarını üretebiliyoruz? Hadi parayı bulduk. Pahalı-ucuz demedik, aldık. Dünyada türbin bulamayabilirsin. Üretime o kadar baskı var yani. Onun için bugünlerde kararımızı verip, bu işe aşırı önem vermemiz gerektiği gözüküyor.

Cumhuriyet Enerji: Küresel kriz ortamında özelleştirmelerin devam ettirilmesi doğru mu?

Özyıldız: Eğer fiyat bakımından bakıyorsanız değil. Bu işi politika olarak yapıyoruz; özelleştireceğiz, arkasından dağıtımı alanlar da üretime yatırım yapacaklar, açığın kapanmasına katkıları olacak diyorsanız devam etmek lazım.

Garantili özelleştirme sorgulaması

Cumhuriyet Enerji: Dağıtım şirketlerine enerji satış garantisi verildiği için özelleştirme sonrasında kamunun ödeme yapma yükümlülüğü olabilir mi?

Özyıldız: Öyle bir garanti niye verildi? Böyle garanti verdikten sonra sizle ben kuralım bir şirket.

Cumhuriyet Enerji: Şimdi EÜAŞ ve TETAŞ üzerinden yüzde 85 alım garantisine sahipler.

Özyıldız: Vermem o zaman. Bunun özelleştirmeyle ilgisi yok. Bu ekonomiye kazandırmak anlamına gelmiyor. Bu birilerine kazandırmak oluyor. Elektrik olmamasındansa bu tip garantiler vererek yatırım yapmak doğrudur. Ama şimdi bakın sizin örneğinizde ne var? Ben elektriği sana vereceğim yüzde 85, veremezsem üstüne para vereceğim. Veremeyeceğiniz durum söz konusu ise dağıtım ihalesi yapmayın. Önce verebileceğin bir durumu yüzde 100 garantiyi koy. Çünkü Türkiye'de sadece TETAŞ yok ki, o zaman gitsin özel sektörden alsın.

Cumhuriyet Enerji: Orada fiyatlar çok yükseldi tabii.

Özyıldız: O zaman yapmayın özelleştirme, sektörü regüle edemiyorsanız, yeniden yapılandıramıyorsanız…

Cumhuriyet Enerji: O halde ciddi bir enerji açığının olduğu ortamda dağıtım özelleştirmeleri ne işe yarar?

Özyıldız: Bütçe açığını kapatmaktan başka bir işe yaramaz.

Cumhuriyet Enerji: Bu kriz ortamında nükleer santral ihalesinin sonuçlanabileceğini düşünüyor musunuz?

Özyıldız: Hayır. Geçti. Dışarıdan para bulmakta zorlanırlar. Ama bulamazlar demiyorum. Para var dışarıda. Şunlar bitsin, ortalık paradan geçilmeyecek. Merkez Bankaları her gün milyarlarca dolar karşılığı para veriyorlar piyasalara. Bankalar şimdi tutuyorlar. Bir süre sonra bu paralar açığa çıkmaya başlayacak. Güven ortamı oluştu mu gelecek bu paralar.

Cumhuriyet Enerji: Bu paranın böyle bir ortamda altyapı yatırımlarını tercih edebileceği de söyleniyor.

Özyıldız: Garanti gibi, bu tip şeyler olunca gelebilirler. İkincisi bu tür krediler, çoğu exim destekli kredileridir. Siz projeye girdiğiniz zaman burada ithalatınız söz konusu olacağı için ithalatı yapacağınız ülkelerden exim destekli krediler alabilirsiniz. Burada bir şeyi kaçırıyoruz. Biz yatırım modeli üzerinde düşünmüyoruz. Bire bir şirketlerin yatırımıyla ilgileniyoruz. Halbuki dünyada bu tip büyük yatırımlar special purpose entity dedikleri özel amaçla kurulmuş şirketler eliyle yürütülüyor. Demir taşeronu, çimento taşeronu falan, şirketler bir araya geliyorlar. Bunlar ondan sonra borsalarda proje olarak işlem görüyorlar. Bankalar da girecekler. Diyecekler ki biz sizin riskinizin şu kadarını aldık. Ey küçük yatırımcı bak ben buna inandım, şöyle şöyle gözetleme denetleme koydum. Onun için yüzde 15'ine ortak oldum. Şimdi size halka arz ediyorum. Getirin paranızı, projeden kar elde edeceksiniz.

Enerjide yeni teşvik arayışları

Cumhuriyet Enerji: Sizce önümüzdeki süreçte ne yapılmalı?

Özyıldız: Yatırım planlamasından önce bizim sektörde ne yapacağımızı stratejik olarak tek tek tadat etmemiz gerekiyor. 2009'da bunu yapacağız. Dağıtımda şunları şunları yapacağız. Üretimde elimizdekiler ne olacak? Yenileri nasıl yapacağız? Ne tür teşvikler vereceğiz? Böyle teşvikler yok.

Cumhuriyet Enerji: Hidrolik dahil yenilenebilir kapsamında fiyat garantileri, alım garantileri verdiler. Hatta kömüre bile verdiler.

Özyıldız: O garantiler ayrı. Ben öyle garantilerden bahsetmiyorum. Bu yatırımların amortisman hesaplarını değiştirdim. Amortismanları bundan sonra 5 sene vergiden şey yapıyorum, 5. senede kara geçirtiyorum. İlk kuruluşta en önemli masraf finansman maliyetidir. Bu maliyeti aşağı çekebilmek için, faizlerinizin bir kısmını ben ödeyeceğim. Param varsa hepsini.

Cumhuriyet Enerji: O zaman kamunun kaynağı yok, özel sektör yapsın mantığı ortada kalıyor mu?

Özyıldız: Hayır kalmıyor. Bir şey de anlaşalım. Özel sektör ile kamunun arasındaki en büyük fark, kamunun idareci yeteneği, maliyet anlayışı çok farklıdır. ■